

Edyta Pluta-Saladra*
Kraków

Działalność kolonizacyjna klarysek starosądeckich na pograniczu małopolsko-węgierskim

Abstract

The purpose of this article is to discuss the process of settlement carried out by the Order of Saint Clare, which played a key role in shaping transnational relations at the border. The location of the Poor Clares cloisters/monasteries – Kluszkowce, Maniowy, Sromowce Wyżne and Tylmanowa are examined – raises a number of questions about their aims and motivations in the Pieniny border area, which was far away from the Order's central possessions. An analysis of extant documents issued by the Poor Clares, among them a document related to/from the village of Kluszkowce, is undertaken to determine whether the cloisters/monasteries located strictly at the border featured unique characteristics. It is argued that the borderland activities of the Poor Clares could have resulted from religious goals as well as from the local tradition passed from the times of Princess Kinga.

Kywords: Monastery of Poor Clares, Middle Ages, settlement based on the German law, borderland

Słowa kluczowe: klasztor klarysek, średniowiecze, lokacje na prawie niemieckim, pogranicze

Sądeckizna właściwym terenem przygranicznym stała się w końcu X w.¹, w tym czasie bowiem powstało w Kotlinie Karpackiej państwo węgierskie². Interesujący nas obszar obejmował Kotlinę Sądecką, część Podgórze Karpackiego oraz Beskid Sądecki, przynależał do terytorium kasztelanii sądeckiej, „(...) wchodził w skład księstwa, a następnie województwa krakowskiego”³. Średniowieczne osadnictwo występujące w okolicach Pienin, południowego Beskidu Sądeckiego oraz Podhala w swych początkach było słabe oraz rozproszone. Na jego kształt miało wpływ heterogeniczne środowisko przyrodnicze,

---

* Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Instytut Historii i Archiwistyki; e-mail: edyta.pluta-saladra@up.krakow.pl; ORCID iD: 0000-0002-4074-5221

¹ M. Cabalska, 1979, s. 29; G. First, 2007, s. 131.

² M. Barański, 1992, s. 15;

³ Ibidem.

a także zawierane kontakty, płynące z obu stron pogranicza⁴. Charakterystyka ta wpisuje się w ogólne tendencje kolonizacji rubieży, w szczególności górskich, które wskazują, że tereny te nie były przez znaczny czas dobrze zorganizowane. Początkowo zasiedlali je pojedynczy osadnicy, ludzie księżący, zbiegowie oraz rozbójnicy⁵. Warto zainteresowania skupiska osadnicze ukazują źródła pochodzące z połowy XIII w. Jest to okres, w którym rozpoczęła się akcja kolonizacyjna, umożliwiająca powstanie stabilnych struktur osadniczych⁶. Wpływ na ich kształtowanie się miały rody rycerskie, ale także dwa klasztory – męskie opactwo cystersów ze Szczyrzyca oraz żeński klasztor Ubogich Pań ze Starego Sącza.

Klasztory szarych mnichów znane są ze swej aktywności kolonizacyjnej, w tym także pogranicza, a ich działalność już niejednokrotnie stanowiła przedmiot badań⁷. Wspomniane opactwo cystersów powstało w wyniku planowanej akcji kolonizacyjnej Podhala, która została zapoczątkowana przez Teodora Gryfitę. W roku 1234 r. Henryk Brodaty, po umocnieniu swojej pozycji w ziemi krakowskiej, przekazał Gryficy przywilej umożliwiający sprowadzenie niemieckich osadników⁸. Teodor Gryfita kolonizację tych terenów powierzył cystersom, których sprowadził na Podhale, do Ludźmierza, ok. 1235 r.⁹ Po kilku latach szarzy mnisi przenieśli się do Szczyrzyca (ok. 1241 r.)¹⁰. Warto zaznaczyć, że – pomimo zmiany lokalizacji – cystersi nie zakończyli swojej aktywności osadniczej na terenie Podhala¹¹.

W kontekście aktywności lokacyjnej klasztor klarysek sądeckich pojawia się przede wszystkim w badaniach Marka Barańskiego, poświęconych dominium sądeckiemu¹². Działalność lokacyjna zakonnic jest szczególnie ciekawa, gdyż zakon klarysek nie posiadał w swoich zwyczajach czy tradycji wezwania do tego typu działalności. Dlatego aktywność klarysek implikuje szereg pytań związanych z celami działań podjętych w regionie pogranicza pienińskiego, znacznie przecież oddalonego od głównego zrębu własności klasztoru. Stąd celem artykułu jest próba ukazania aktywności osadniczej w rejonie pogranicza oraz motywacji klarysek sądeckich. Istotną kwestią jest również charakterystyka lokacji, mająca na celu wskazanie różnic i podobieństw występujących

⁴ F. Kiryk, 2007a, s. 25; G. First, 2009, s. 8.

⁵ F. Kiryk, 2007a, s. 25.

⁶ K. Dziwik, 1957, s. 323–237; Cz. Deptuła, 1997, s. 24; J. Rajman, 2018, s. 88–89; W. Bazielich, 1965, s. 40.

⁷ Przegląd polskiej i zagranicznej literatury dotyczącej działalności gospodarczej cystersów. J. Dobosz, A.M. Wyrwa, 1999, s. 189–212; A. Barciak, 2000, s. 679–687; J. Rajman, 2016, s. 167–195.

⁸ B. Zientara, 1975, s. 258.

⁹ S. Zakrzewski, 1902, s. 1–75; S. Kołodziej, 1996, s. 80; J.M. Marszalska, W. Graczyk, 2008, s. 19–27.

¹⁰ Przeniesienie cystersów do Szczyrzyca stanowi kwestię niewyjaśnioną. Wg Jana Długosza Teodor Gryfita przeniósł opactwo z powodu licznych rabunków i przeszkód w funkcjonowaniu opactwa. J. Rajman, 2018, s. 104–105.

¹¹ F. Kiryk, 1985, s. 158–159; B. Kwiatkowska-Kopka, 1999, s. 220–221.

¹² L. Wiatrowski, 1959, s. 93–182; M. Barański, 1992.

w kolonizacji pogranicza oraz terenów znajdujących się bliżej centrum osadniczego Sądecczyzny.

Działalność przygraniczna zakonnic omówiona zostanie na przykładzie znanych nam najstarszych przykładów osadnictwa Pienin. Źródła pisane umożliwiają wskazanie pierwszej osady, która powstała na omawianym terenie. Do najstarszych należą Kluszkowce¹³, Maniowy, Sromowce, które wymienia dokument z roku 1323 pod nazwą Przekop¹⁴ oraz Tylmanowa¹⁵.

Wstępem do przejęcia przez klaryski ziemi sądeckiej było nadanie Sądecczyzny przez Bolesława Wstydliwego na rzecz księżnej Kingi. Akt nadania miał miejsce na wiecu w Korczyniu 2 marca 1257 r., w obecności księcia kujawsko-łęczyckiego Kazimierza oraz księcia mazowieckiego Siemowita¹⁶. Nadanie stanowiło formę zadośćuczynienia dla księżnej, która oddała swój posąg na potrzeby zniszczonego przez najad tatarski państwa¹⁷. Teren ten był bardzo ważny pod względem strategicznym, stanowił bowiem naturalną granicę pomiędzy dzielnicą krakowską a Królestwem Węgierskim. Warto zaznaczyć, że powierzenie Sądecczyzny Kindze przyczyniło się do rozwoju gospodarczego tego terenu¹⁸, wpłynęło też znacząco na bieg jego historii. Po śmierci męża Kinga ufundowała w Sączu interesujący nas klasztor Ubogich Pań. Fundacja nastąpiła 6 lipca 1280 r.¹⁹. W jej ramach księżna przekazała na rzecz klasztoru hojne uposażenie. W jego skład wchodziło 28 wsi²⁰, wraz „(...) z rzekami, młynami, sadzawkami, rybołówstwem, barciami, z wszystkimi pożytkami i przyległościami (...)”²¹. Osady te były całkiem dobrze rozwinięte pod względem gospodarczym, stanowiły także najstarsze formy osadnicze na terenie ziemi sądeckiej²².

Kinga w swych dokumentach określała się *domina et princeps* Sądecczyzny, co spotkało się z nieprzychylną postawą Leszka Czarnego, następcy Bolesława. Według Anny Dryblak w powstałym konflikcie klasztor klarysek odegrał istotną rolę, gdyż stanowił on miejsce władztwa księżnej Kingi, był także beneficjentem jej aktywności. Jednak nie sam klasztor stanowił podłoże sporu²³ – księżę wystąpił przeciwko niezależności politycznej Kingi, domagając się wydzielenia wiana dla żony, a także przejęcia praw do dziedziczenia

¹³ P. Ferko, 2006.

¹⁴ S. Kołodziejski, A. Siwek, 2006, s. 161–162.

¹⁵ „Pierwszy etap procesu zagospodarowania w Pieninach posiadłości klasztoru klarysek ze Starego Sącza, a później włości monarszych kończy lokacja królewskiego miasta Krościenka”, S. Kołodziejski, A. Siwek, 2006, s. 162.

¹⁶ F. Kiryk, 2000, s. 9–19.

¹⁷ A. Rutkowska-Płachcińska, 1961, s. 63; s. D. Karczewski, 2013, s. 138; M. Waluś, 2012, s. 230.

¹⁸ M. Cabalska, 1979, s. 33–34.

¹⁹ L. Migrała, 2016, s. 3, 6; D. Sułkowska, 2006, s. 8.

²⁰ Potwierdzenie fundacji przez papieża Marcina IV nastąpiło 02.07. 1283 r. KDM, t. 1, nr 102; t. 2, nr 487; B. Kumor, 1986, s. 58; B. Kowalska, 2008, s. 100.

²¹ F. Kiryk, 1979, s. 116.

²² Ibidem, s. 117.

²³ A. Dryblak, 2020, s. 711.

Sąddeckczyzny²⁴. Poparcie sprawy przez władze kościelne, Stolicę Apostolską oraz Pawła z Przemkowa, biskupa krakowskiego umożliwiło uzyskanie zgody pomiędzy zwaśnionymi stronami, na rzecz której zarówno Kinga, jak i Leszek Czarny poczynili odpowiednie ustępstwa²⁵. Możliwe, że wówczas doszło do pewnych ustaleń dotyczących przejęcia władzy na Sąddeckczyźnie przez żonę Leszka – Gryfinę²⁶. Faktycznie nastąpiło to po śmierci księcia²⁷, nie było jednak równoznaczne z wycofaniem się i utraceniem pozycji księżnej Kingi. Wręcz przeciwnie – kobiety wspólnie występują w materiale dyplomatycznym, co może świadczyć o ich współpracy w ramach działalności gospodarczej²⁸. Księżna Kinga musiała się jednak liczyć się z osobą Gryfiny, gdyż w kolejnych dokumentach powoływała się na zgodę nowej pani sądeckiej. Wydaje się, że po śmierci Kingi Gryfina²⁹, w ramach swej aktywności, musiała się także liczyć ze zdaniem przełożonej klasztoru klarysek³⁰. M. Barański uważa ten zabieg za konieczny, gdyż Gryfina nie wstąpiła do klasztoru klarysek³¹. Możliwe jednak, że powoływanie się w dokumentach na zgodę opatki miało charakter jedynie formalny, tzn. wskazywało, że przed laty księżna Kinga uczyniła klasztor ośrodkiem swej władzy na Sąddeckczyźnie.

Ziemia sądecka znalazła się w pełnym posiadaniu klarysek po śmierci fundatorki księżnej Kingi oraz po wyjeździe kolejnej pani sądeckiej, księżnej Gryfiny³² do Czech. Od roku 1306, to znaczy od przejęcia władzy przez Władysława Łokietka, można mówić o pewnej stabilizacji oraz ukształtowaniu się dóbr klasztornych, na które składało się zarówno uposażenie zakonnice nadane przy akcie fundacji, jak i wydzielone dobra, którymi dysponowała księżna Kinga, zwane w źródłach „dominium”³³. Klaryski kontynuowały działalność gospodarczą zapoczątkowaną przez Panię Sądeckie³⁴. Wymagało to jednak od nich oswojenia się z nową sytuacją. Zabrakło bowiem w ich szeregach osób z dynastii – dotąd fundatorka Kinga oraz księżna Gryfina roztaczały swego

²⁴ M. Waluś, 2012, s. 234.

²⁵ „Kinga zachowała Sąddeckczyznę, w zamian za niezgłaszanie pretensji do Biecza i Korczy-na”. M. Barański, 1992, s. 102–104; KDM, t. 2, nr 491; 496; H. Krzyżostaniak, 2014, s. 54–55.

²⁶ O. Balzer, 1895, s. 333–334; M. Piszczkowska, 1960–1961, s. 72–73; A. Tetrycz-Puzio, 2008, s. 26; M.R. Pauk 2020, s. 120.

²⁷ P. Żmudzki, 2000, s. 471.

²⁸ Pierwszy dokument Gryfiny pochodzi z roku 1292. KDM, t. 2, nr 518, s. 182; A. Dryblak 2020, s. 716–718; M. Barański, 1992, s. 104–108.

²⁹ „Źródła czeskiego pochodzenia starają się uzasadnić zajęcie Małopolski przez Wacława II wezwaniem go na tron krakowski przez miejscowych możnych bądź wdowę ciotkę Gryfinę. W świetle prawa małopolskiego tego typu przekazanie nie miało żadnego znaczenia wobec braku możliwości dziedziczenia przez kobiety. Związki z Czechami Gryfiny potwierdzają źródła”. J. Żemlička, 1986, s. 175; A. Barciak, 1992, s. 116–117.

³⁰ M. Brański, 1992, s. 108–109.

³¹ Ibidem, s. 109.

³² M. Michalski, 2004, s. 72; A.A. Dryblak, 2020, s. 718; K. Jasiński, 1997, s. 270.

³³ M. Barański, 1992, s. 20.

³⁴ B. Krasnowolski, 2017, s. 14–16.

rodzaju opiekę nad klasztorem, podejmując ważne decyzje dotyczące majątku wspólnoty³⁵.

Działalność kolonizacyjna zakonnic odnotowana została na zachodnich oraz południowych krańcach dominium. Były to przede wszystkim tereny, które stykały się z osadami już zamieszkałymi³⁶. Klaryski swoje własności powiększały nie tylko za pomocą działalności lokacyjnej, ale także na drodze zakupu, a ich aktywność w tym kierunku umożliwiła znaczne powiększenie majątku. W rezultacie w posiadaniu zakonnic znalazło się ok. 31 miejscowości. Zaznaczyć należy, że działalność klarysek koncentrowała się w okolicach pierwotnego uposażenia i opierała przede wszystkim na reorganizacji już istniejących miejscowości. Stąd w starszej literaturze można spotkać się z poglądem, że działalność klarysek na tym polu nie była znacząca³⁷. Warto w tym miejscu jednak zaznaczyć, że przeprowadzenie lokacji wymagało od zaangażowanych wiele wysiłku, związanego z działaniami organizacyjnymi. Co prawda zakonnice bezpośrednio nie zajmowały się ich koordynacją, jednak musiały czuwać nad ich prawidłowym przebiegiem³⁸. Organizacja lokacji, jak i jej wdrożenie w życie stanowiły proces o charakterze etapowym, dlatego działania klarysek powinniśmy odczytywać jako znaczące, stanowiły bowiem przygotowanie fundamentów pod kolonizację terenów takich jak okolice Pienin, znacznie oddalonych od głównych włości klasztornych. W tym miejscu należy zaznaczyć, że nie wszystkie próby lokacji podejmowane przez zakonnice były skuteczne. Przykładowo opatka Wisława w 1341 r. podjęła się zadania lokacji wsi w wioślach Dunajca i Popradu, co w ostatecznym rozrachunku skończyło się fiaskiem³⁹.

Dokument lokacyjny dla miejscowości Kluszkowce zachował się w piętnastowiecznej kopii, sporządzonej w formie transumptu, „(...) wydanego na prośbę Łukasza, sołtysa Kluszkowiec, przez Filipa Grybowskiego wójta miasta Krościenka oraz pięciu sołtysów pobliskich wsi: Klemensa z Grywałdu, Wojciecha z Tylmanowej, Mikołaja ze Szczawnicy, Piotra Ożoga ze Sromowic

³⁵ O.M. Przybyłowicz, 2011, s. 56.

³⁶ M. Barański, 1992, s. 29.

³⁷ S. Zacharowski, 1909, s. 51–54; O. Halecki, 1913 s. 273.

³⁸ Przygotowanie lokacji było zjawiskiem czasochłonnym, gdyż po pierwsze – należało zebrać odpowiednią grupę osadników, która musiała być chętna podjąć ryzyko i wyprawić się w odległe, niezagospodarowane tereny. Stąd należało zapewnić im transport oraz wyżywienie. Kolejnym krokiem było wytyczenie miejsca, w którym miała powstać nowa osada, z dostępem do wody oraz umożliwiającym kontakty z otaczającymi nowych osadników miejscowościami. Ponadto wytyczano obszar pod kościół, karczmę, młyn oraz pod zagrody, a także grunta dla osadników. W przypadku, gdy lokacja polegała na przekształceniu już istniejącej osady, sprawa nowych kolonistów była nieaktualna lub liczba do ich pozyskania była znacznie mniejsza, jednak wszystkie pozostałe zabiegi organizacyjne nadal obowiązywały. W ramach nowej osady należało również zadbać o sąd wiejski, który był organem samorządowym, prawo, które wyznaczało granice postępowania, a także obowiązki wobec pana gruntowego oraz Kościoła. B. Zientara, 1981, s. 43–44.

³⁹ M. Barański, 1992, s. 33.

Niżnych i Stanisława ze Sromowic Wyżnych⁴⁰. Dokument lokacyjny został wystawiony w Starym Sączu przez opatkę klasztoru klarysek Stronislawę w 1320 r. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że nazwa interesującej nas miejscowości w źródle nie występuje, najprawdopodobniej nie była ona w czasie lokacji ustalona. Poznajemy ją dopiero na podstawie adnotacji dołączonych do XV-wiecznego dokumentu oraz innych źródeł z tego okresu⁴¹. Rozpatrując kwestię pochodzenia nazwy osady, należałoby wiązać ją z osobą zasadźcy, gdyż była to typowa praktyka w lokacjach górskich. Niestety, w tym konkretnym przypadku nie jest to możliwe, gdyż zasadźcą był Hynka Czarny. Trudno zatem powiązać jego imię lub przydomek z nazwą osady. Kluszkowce to z pewnością nazwa patronimiczna, wywodząca się wg Czesława Deptuły od imienia człowieka, który odznaczył się w jakiś szczególny sposób w dziejach osady⁴². Władysław Lubaś również wskazał, że Kluszkowce to nazwa patronimiczna, pochodząca od osoby szlacheckiego Jakuba Clusek (Kluszek), poświadczonego w 1453 r.⁴³

Teren oddany pod lokację znajdował się w odległości ok. 40 km od klasztoru klarysek w Starym Sączu, nie należał więc do głównego zrębu włości klasztornych. Powstała osada miała zatem charakter peryferyjny. Omawiany obszar stanowił część lasu klasztornego, która wchodziła w skład puszczy karpackich. Bezsprzecznie teren można uznać za pustkowie, a to jednoznacznie wskazuje, że był trudny w zagospodarowaniu, wymagający dużego nakładu pracy, w tym karczunku. Położenie przyszłej osady opierało się o rzekę Dunajec oraz gród Wronin. Klasztorny las leżał zatem nad Dunajcem, u podnóża wzgórza, na którym stał gród. W omawianej lokacji wschodnia granica została ściśle wytyczona, natomiast zachodnia miała rozpościerać się w kierunku potoku Ciechorzyn (Cehoryn). W tym przypadku brak ścisłego określenia zasięgu przyszłej osady, brak również informacji o granicy wsi w kierunku północnym. W dokumencie pojawia się także informacja o grocie, która dla nas może być również przydatnym punktem orientacyjnym. Choć nie jest wprawdzie miejscem wyznaczającym teren osady, jednak stanowi znaczący, naturalny punkt bariery granicznej⁴⁴.

Dokument lokacyjny Kluszkowców jest dość szczegółowy pod względem rozpoznania terenu, gdyż poznajemy odznaczające się punkty topograficzne oraz charakterystykę obszaru oddanego pod zagospodarowanie. To świadczy, że lokacja musiała zostać poprzedzoną wizją lokalną oraz potwierdza dobrą znajomość wykorzystanych terenów. Na tę znajomość wskazywać może gród Wronin, który był najprawdopodobniej własnością klarysek. Wspomina o nim pośrednio żywot Kingi, zgodnie z którym w roku 1287, podczas najazdu tatarskiego księżna wraz z towarzyszkami miała schronić się w zamku w okolicach

⁴⁰ Brak sołtysa z Kluszkowców w adnotacji Piekosińskiego. KDM, t. 2, nr 579; Cz. Deptuła, 1992, s. 13.

⁴¹ KDM, t. 2, nr 579.

⁴² Cz. Deptuła 1992, s. 12–13, 17.

⁴³ W. Lubaś, 1969, s. 67.

⁴⁴ KDM, t. 2, nr 579; Cz. Deptuła, 1992, s. 37.

Pienin i Krościenka. Możliwe, że powstał on właśnie na ewentualność udzielenia zakonnicom schronienia⁴⁵. Badania archeologiczne wskazują, że przekaz o istnieniu warowni w tym regionie jest wiarygodny⁴⁶.

Na rzecz nowej osady, lokowanej na surowym korzeniu, wydzielono z lasu klasztornej 60 łanów frankońskich. W imieniu zakonnic lokację na prawie magdeburskim przeprowadził wspomniany Hynko zwany Czarnym – „*filio Hynchonis eodem cognomine appellati*”⁴⁷. Dokument został wystawiony w 1320 r.⁴⁸, jednak omawiana lokacja miała miejsce w 1307 r. Z jego treści wynika, że z nadanego kolonistom okresu 16 lat wolnizny, minęło już 13. Zakonnice najpewniej w 1320 r. odnowiły dokument, który mógł ulec zniszczeniu, zaginięciu lub też zakwestionowaniu. Mało prawdopodobne, aby lokacja Kluszkowców nie powiodła się, szczególnie że tekst aktu informuje o kończącym się okresie wolnizny. Dokument nie wyjaśnia jednak, kto i z jakich terenów został sprowadzony do nowej osady – zapewne dlatego, że okres wolnizny kończył się, więc kwestia osadników musiała zostać rozwiązana zaraz po 1307 r. Po wspomnianych 16 latach osadnicy byli zobowiązani do opłaty czynszu płaconego z łanu po 8 skojców. Przez pierwsze cztery lata sołtys pobierał połowę tej sumy, potem zaś otrzymywał jedną szóstą część czynszu i trzecią część z kar. Ponadto dwa razy do roku osadnicy wraz z sołtysem zostali zobowiązani do przekazywania podarków na rzecz klarysek⁴⁹. W czasach wolnizny sołtys sądził samodzielnie, otrzymał także prawo stosowania tortur wobec złoczyńców, tak jak to miało miejsce w Bieganicach i Barcicach. Po wyznaczonym okresie wolnizny sądy klasztorne, zwane *iudicia magna*, miały odbywać się trzy razy w roku⁵⁰ – w oktawie po św. Marcinie, w dzień św. Agaty i w trzeci dzień po św. Janie Chrzcicielu⁵¹. Zakonnice odstąpiły też sołtysowi prawo do budowy młyna o dowolnej liczbie kół oraz prawo swobodnego połowu ryb (pierwszeństwo połowu posiadali jednak rybacy klasztorni). Ponadto Hynko otrzymał prawo wybudowania jazu nad Dunajcem, co jednak zobowiązywało go do oddawania połowy złowionych ryb klasztorowi. Sołtys uzyskał także dwa wolne łany, prawo do posiadania karczmy, słodowni, hodowli pszczoł oraz wypasu bydła⁵².

W dokumencie przeczytamy, że przeznaczono 1 łan pod kościół oraz miejsce dla kleryka. Domyślać się można, że chodziło o kościół parafialny, gdyż kolonizację niezasiedlonych terenów na prawie magdeburskim zakładały wznoszenie osobnego kościoła parafialnego dla wsi o 50 łanach frankońskich. Jest to szczególnie widoczne na terenach górskich, na Podhalu oraz terytorium

⁴⁵ Jan Długosz, *Roczniki*, ks. 7–8, s. 315; *Vita et Miracula sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis*, s. 715.

⁴⁶ S. Kołodziejcki, A. Siwek, 2006, s. 160.

⁴⁷ KDM, t. 2, nr 579.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*; Miejscowość Kluszkowce była tym samym wyjęta spod sądownictwa monarchy.

⁵¹ Na sądy klasztor wysyłał sędziego zwanego *nuntius*. Z. Kaczmarczyk, 1936, s. 193–194.

⁵² KDM, t. 2, nr 579.

Pienin. Pomiędzy XIII a XIV w. powstała tam sieć małych parafii – jedno- lub dwuwioskowych⁵³.

Kwestia parafii w Kluszkowcach jest jednak sprawą zagadkową. Najprawdopodobniej, jeżeli parafia w ogóle powstała, to pewnym czasie zanikła. Badacze tego zagadnienia zwracają uwagę, że zanikanie i ponowne reaktywowanie parafii w dekanacie długopolskim-nowatorskim było zjawiskiem powszechnym. Rozwój osadnictwa na tych terenach przebiegał wolno i z różnymi zakłóceniami, które wynikały przede wszystkim z bardzo trudnych warunków przyrodniczych. Potwierdzeniem tego może być informacja o obniżeniu dziesięciny, dokonana w wyniku nacisku króla w 1359 r., przez biskupa krakowskiego Bodzotę. To miało na celu zachęcić ludzi do osiedlania się na omawianych terenach. Zaznaczyć przy tym należy, że parafia w Kluszkowcach nie pojawia się w źródłach. Niektórzy badacze wskazywali na występowanie zniekształconej nazwy tej miejscowości (Clessino) w rejestrze dziesięciny papieskiej z lat 1350–1354. Franciszek Sroka przyjmuje jednak, że „(...)Kluszkowce najpierw należały do parafii Sromowce Wyżne, a w początkach XVI w. zaczęła się wykształcać na tych terenach osobna parafia w Kluszkowcach, która po niezbyt długiej egzystencji została afiliowana do parafii Maniowy”⁵⁴. Miejscowość Maniowy została lokowana na prawie niemieckim, najpewniej przez zasadźcę Kluszkowców, Hynkę. Pod lokację miało zostać oddanych 38 łanów, zaś pierwotna nazwa osady w zdecydowany sposób nawiązywała do przydomka zasadźcy, gdyż określana była „Nigrum”, „Swarcz”, „Czarne”. Wg Jacka Laberscheka lokacja musiała nastąpić w latach 1324–1349, gdyż po tym czasie w źródłach mamy do czynienia z nazwą Maniowy⁵⁵.

Informacje na temat lokacji Sromowiec, znanych wówczas pod nazwą Przekop, poznajemy z dokumentu opatki (abbatissa) Bronisławy z 1323 r., dotyczącego zakupu sołectwa przez Eberharda i jego żonę Katarzynę⁵⁶. Lokacja osady odbyła się w 1317 r., gdyż czytamy, że od wystawienia dokumentu upłynęło 6 lat z wyznaczonych 16 lat wolnizny. Zasadźcami byli Mikołaj z Bramdorf i Soblinus zwany Sram. Nowy sołtys otrzymał jeden wolny łan ziemi, prawo wybudowania młyna z dwoma kołami nad brzegiem Dunajca, karczmy, browaru, otrzymał także *de speciali gracia* pasiekę pszczelą z łąkami. Sołtys Eberhard nie miał jednak prawa polować w lasach klasztornych. W okresie wolnizny pełnił władzę sędowniczą, dlatego też z zasadzonych kar przyjmował trzecią część opłat. Po tym okresie sąd miał być prowadzony przez wysłannika klasztoru. Sądy wielkie, jak w przypadku Kluszkowców, odbywały się trzy razy do roku. Po zakończeniu wolnizny osadnicy zostali zobowiązani do opłaty 8 skojców za łan. Ponadto obowiązkiem ich było dostarczanie klaryskom darów w naturze z okazji świąt. Podczas lokacji przeznaczono połowę łanu pod kościół oraz kolejną połowę pod drogę główną „pro via generali”⁵⁷. Jak widać,

⁵³ Cz. Deptuła, 1992, s. 58.

⁵⁴ F. Sikora, 1993, s. 558; H. Rutkowski, 2008, s. 54.

⁵⁵ J. Laberschek, 2006, s. 87.

⁵⁶ Zasadźcami byli Mikołaj z Bramdorfu i Sublinus.

⁵⁷ KDM, t. 2, nr 584.

uposażenie i uprawnienia sołtysa Kluszkowców Hynki przewyższało uposażenie sołtysa ze Sromowiec Wyżnych⁵⁸.

Kolejną miejscowością powstałą w dobrach klarysek była Tylmanowa, która znajdowała się pomiędzy klasztorem a Kluszkowcami. W roku 1336 r. z inicjatywy opatki sądeckiej Salomei na lokację osady przeznaczono 40 łanów lasu nad Dunajcem, a wszelkie czynności związane z tym aktem powierzono zasadzcy Piotrowi oraz jego synowi Tylmanowi. Dla sołtysa przeznaczono wolną karczmę, słodownię i młyn. Wydzielono też łan roli pod kościół, zaś pierwsza wiadomość o parafii tylmanowskiej pochodzi z 1350 r. Po 18 latach wolnizny osadnicy zobowiązani zostali do płacenia czynszu wynoszącego 8 skojców z łanu⁵⁹.

Blżej centrum osadniczego klarysek znajdowała się Kamienica. Analizując warunki lokacji tej miejscowości dostrzegamy, że jej sołtys otrzymał uposażenie przewyższające uposażenie sołtysów z wymienionych miejscowości. Zasadzca Krystyn uzyskał bowiem cztery wolne łany, ponadto mógł posiadać dwa młyny i browary oraz dwie karczmy. Krystyn otrzymał także dodatkowe uposażenie w postaci łąźni i dwóch jatek, ławy piekarskiej oraz ogrodu chmielowego. Zaznaczyć jednak należy, że opatka klarysek sądeckich – Katarzyna, wydzieliła dwa razy więcej obszaru pod lokację Kamienicy niż np. w przypadku Kluszkowców. Osadnicy otrzymali 18 lat wolnizny, po których zostali zobowiązani do zapłaty 10 skojców od łanu⁶⁰. W roku 1324 klaryski zakupiły wieś Krosnę⁶¹, miejscowość ta była jednak słabo zagospodarowana. Zadanie ponownej lokacji zostało powierzone opatrzniemu⁶² Abrahamowi przez Agnieszkę księżną opolską⁶³ oraz Małgorzatę opatkę sądecką. Na lokację owej miejscowości przeznaczano las Krosna, mieszkańcy otrzymali siedem lat wolnizny, po tym okresie osadnicy zostali zobowiązani do opłaty rocznego czynszu wynoszącego 8 skojców z łanu. Wolnizna była więc zdecydowanie za krótka jak na miejscowość, która została określona jako teren zalesiony. M. Barański uważa, że karczowanie terenu musiało rozpocząć się po 1324 r., lecz nie przebiegało w odpowiednio szybki sposób⁶⁴. Mieszkańcy podlegali sądom sołtysa, a ten ostatni odpowiadał przed opatką. Abrahamowi zostało odsprzedane w tej wsi sołectwo z prawem pobierania 1/6 z czynszów i 1/3 z opłat sądowych⁶⁵. Ponadto sołtys lokowanej Krosny

⁵⁸ Nazwa Sromowce pojawia się w dokumencie z 1334 r. Dokument ten dotyczy podziału na Sromowce Wyższe i Niższe, KDM, t. 2, nr 584; KDM, t. 3, nr 642; Cz. Deptuła, 1992, s. 44.

⁵⁹ M. Barański, 1992, s. 25.

⁶⁰ KDM, t. 2, nr 601, s. 272–274.

⁶¹ KDM, t. 2, nr 584.

⁶² Opatrzny (łac. *providus*) – predykat stanowy wskazujący na pochodzenie mieszczańskie. M. Reształ 2013, s. 115–116.

⁶³ Agnieszka – córka Władysława księcia opolskiego i Elżbiety księżnej wołoskiej. W klasztorze przebywała od 1367–1390 r., od 1370 r. poświadczona jest jako opatka. Przed objęciem urzędu przełożonej jej pozycja w klasztorze była znacząca, występuje obok opatki w dokumentach. AKSs, Gr/a -1, nr 3, s. 14, 24, 52; M. Barański, 1992, s. 216; S.A. Sroka, 1999, s. 754; P. Gąsiorowska, 2000, s. 131; A. Pobóg-Lenartowicz, 2009, s. 40–47.

⁶⁴ M. Barański, 1992, s. 32.

⁶⁵ KDM, t. 3, nr 803; J. Laberscheck, 1994, s. 151–152.

otrzymał 1 wolny łan, zgodnie ze zwyczajem przysługiwał mu też młyn i karczma oraz został zwolniony z wypraw wojennych⁶⁶.

Na podstawie tych wiadomości można stwierdzić, że lokacje najbardziej oddalonych osad nie wyróżniały się w szczególny sposób. Pojawia się w związku z tym pytanie, jakie intencje przyświecały klaryskom sądeckim przy podejmowaniu działalności lokacyjnej i jakie znaczenie miały lokacje na tak odległym terenie⁶⁷. Lokację Kluszkowców wyróżnia zapis dotyczący zwolnienia osadników z cła. Zapisu takiego nie ma w dokumentach wspomnianych Sromowiec Wyżnych ani Tylmanowej⁶⁸. Przywilej ten, co oczywiste, miał zachęcić osadników do zasiedlania nowych obszarów. Jednocześnie sugeruje nam, że teren oddany pod przyszłą osadę był trudny pod względem topograficznym, oddalony od intensywnie rozwijających się miejscowości przynależących do klasztoru⁶⁹. Wydaje się więc, że Kluszkowce stanowiły punkt oparcia w działaniach na ścisłym pograniczu, gdyż w następnych latach zostały potwierdzone kolejne klasztorne lokacje takich miejscowości, jak Maniowy i Tylmanowa.

Dokumenty lokacyjne nie przynoszą nam bezpośrednich informacji na temat motywacji podejmowanych działań kolonizacyjnych klasztoru. W przypadku Kluszkowców przeczytamy, że obfitość lasów w posiadaniu klarysek, a także potrzeba zagospodarowania posiadanego terenu stanowi główną intencję zakonnicek. Działania te możemy interpretować jako swego rodzaju próbę naśladowania działalności gospodarczej księżnej Kingi. Istnieją bowiem ślady podejmowanych przez księżną kolonizacji na pograniczu polsko-węgierskim, w okolicach Podolinca⁷⁰. Wg Janusza Kurtyki oraz Martina Homozy, księżna Kinga Podoliniec otrzymała od ojca, króla węgierskiego, jako część wiana. Mirosław Števík uznał natomiast, że księżna weszła w posiadanie tych terenów w 1257 r., w ramach nadania Sądeckizny przez Bolesława Wstydliwego⁷¹. Po 1293 r., czyli po śmierci księżnej Kingi, rywalizacja o wpływy nad dominium podolińskim odnowiła się. Ponadto „(...) brak łączności komunikacyjnej z centrum Sądeckizny i wzmoczona kolonizacja prowadzona przez Węgrów stały u podstaw oderwania się tego obszaru od kasztelanii sądeckiej i ziem polskich w XIV w. Zakończona ostatecznie w początkach XIV w. przyłączeniem północnego Spiszu do Węgier”⁷².

Gospodarcza działalność klasztoru klarysek pod przewodnictwem Kingi była możliwa z powodu odmiennej interpretacji modelu wspólnoty św. Klary. Pomimo że księżna przyjęła welon zakonny i nie objęła urzędu przełożonej

⁶⁶ KDM, t. 2, nr 584.

⁶⁷ „Podobnie wyglądały lokacje w dobrach klarysek krakowskich. We wsiach tych zakładano folwarki młyny, browary, karczmy i jatki rzemieślnicze, hodowano bydło, nierogaciznę i pszczoły, zarybiano stawy. Do powinności na rzecz klasztoru należało płacenie czynszu i dziesięcin, odrabianie pańszczyzny, dostarczanie kapłonów, kogutów, kur jaj, masła, sera, słoniny przędzy, konopi, łoju, zboża, grochu i jagiel”; P. Gąsiorowska, 2015, s. 118.

⁶⁸ Cz. Deptuła 1992, s. 49.

⁶⁹ F. Sikora, 1993, s. 556–557.

⁷⁰ J. Beňko, 1970, s. 168; R. Jop, 2013, s. 35.

⁷¹ M. Števík 2009b, s. 49–50; idem, 2011, s. 10.

⁷² R. Jop, 2013, s. 33–34.

w nowo powstałej fundacji, utrzymała swoją pozycję poza klasztorem, przejawiającą się m.in. w zarządzaniu własnym majątkiem, a także prowadzeniu działalności gospodarczej⁷³. Wyjaśnieniem aktywności klarysek na pograniczu zapewne będzie także fakt, że lokacje stanowiły jedno ze źródeł dochodów wspólnot zakonnych, obok m.in. posagów, zapisów oraz darowizn pieniężnych czy dziesięcin⁷⁴. Ponadto można podejrzewać, że klaryski otrzymały zadanie umacniania stanu posiadania na pograniczu i tym samym prowadziły działania zabezpieczające ich dobra przed ekspansją węgierską⁷⁵. Odbłyło się to – według Czesława Deptuły, w wyniku nałożenia się uprawnień monarszych na uprawnienia klasztoru⁷⁶. Wydaje się jednak, że nie wyjaśnia to wszystkich motywacji zakonnice. Odpowiedź przynieść może nam odwołanie do charakteru omawianej epoki, która ściśle związana jest z obowiązującą religią. Wprawdzie księżna uznawała fundację za rodowy klasztor, który stanowił centrum jej władztwa, to jednak jej działalność podyktowana była, jak można się domyślać, nie tylko celami politycznymi, lecz przede wszystkim szeroko pojętymi motywacjami religijno-eschatologicznymi. W arendzie dokumentu fundacyjnego Kinga wskazuje, że podjęta fundacja ma na celu zapewnienie zbawienia fundatorce oraz jej małżonkowi Bolesławowi Wstydliwemu⁷⁷. Należy w związku z tym sądzić, że nadrzędną wartością, którą w swych działaniach kierowała się Arpadówna, uznawały również klaryski.

Klasztor w wyniku działań Kingi przyjął rolę centrum życia religijnego oraz kulturowego południowej Małopolski. Szczególnie po śmierci fundatorki, która odeszła w opinii świętości, ośrodek ten musiał w znaczący sposób oddziaływać na terenie Sądecczyzny, a także poza jej granicami⁷⁸. Potwierdzeniem tego są pielgrzymi przybywający do grobu księżnej, pochodzący ze Starego Sącza i okolic, a także terenów Królestwa Węgierskiego. Religijny testament księżnej zapewne przyczynił się do działalności osadniczej klarysek, które widziały potrzebę rozbudowania sieci parafialnej, a także pozyskiwania i zagospodarowania terenów, na których stwarzano by możliwość głoszenia chwały bożej⁷⁹. Można zatem podejrzewać, że prowadzona akcja kolonizacyjna, szczególnie na terenach pogranicza, miała swego rodzaju wymiar religijny. Gospodarując i zasiedlając pustkowia, zakonnice poszerzały zakres wpływów kościoła oraz uświęcały i oswajały niebezpieczne pogranicze. Potwierdzeniem tego może być utworzenie przez klaryski do końca XIV w. dziecięciu parafii⁸⁰. Zakonnice jako spadkobierczynie zarówno znaczącej roli, jak i miejsca na Sądecczyźnie

⁷³ A.A. Dryblak 2020, s. 704, 721–722.

⁷⁴ O.M. Przybyłowicz, 2016, s. 68–69.

⁷⁵ Taktykę wdzierania się sąsiadów od południa w obszar puszczy granicznych, stosowali: Henryk Brodaty, biskup Wawrzyniec, król czeski, margrabia morawski. Zakładano nowe wsie, jak i wspólnoty klasztorne cystersów, kanoników regularnych i templariuszy. B. Zientara, 1975, s. 256; Cz. Deptuła 1992, s. 102.

⁷⁶ Cz. Deptuła, 1997, s. 34.

⁷⁷ KDM, t. 2, nr 487; B. Kowalska, 2008, s. 100–103; A.A. Dryblak, 2020, s. 708.

⁷⁸ A. Witkowska, 1971, s. 120.

⁷⁹ DLb III, s. 308; B. Kumor, 1986, cz. I. s. 158.

⁸⁰ W roku 1280 w dobrach klarysek funkcjonowały tylko trzy parafie, Ibidem, s. 163.

czuły odpowiedzialność za przejęte tereny, starając się kontynuować cele wyznaczone przez fundatorkę, oczywiście na miarę swoich możliwości. Warto jednak zaznaczyć, że klaryski sęddeckie – pomimo trudu, jaki zapewne włożyły w kolonizację pogranicza, nie utrzymały terenów górnego Dunajca i Pienin, dla których obszar ten stanowił zapewne peryferia. Na ich utracie zaważyła polityka Kazimierza Wielkiego, który chciał opanować ten teren o bezsprzecznie strategicznym charakterze. Zakonnice nie posiadały podstaw prawnych, dokumentów, zapisów do niego, zatem w konfrontacji z królem były na przegranej pozycji. Cz. Deptuła przypuszcza, że klaryski łatwo zrezygnowały z walki o swoje posiadłości, które władca zrekompensował zapewne odpowiednim odszkodowaniem⁸¹.

Podsumowując, teren pogranicza był obszarem wymagającym i trudnym w zagospodarowaniu, charakteryzował się bowiem skomplikowanym układem politycznym i własnościowym⁸². Bezsprzecznie był też niebezpieczny, gdyż źródła przynoszą informacje o zbójnictwie na pograniczu karpackim. Potwierdza to m.in. przywilej z 1335 r. dla sołtysa we wsi Dębno, zlokalizowanej niedaleko Nowego Targu. Sołtys ten został zwolniony ze służby wojskowej na rzecz dziedzica, z powodu zagrożenia ze strony rozbójników, aktywnych w okolicach granicy węgierskiej⁸³.

W działaniach zakonnice widoczny jest ład i realizacja konkretnego planu. Pierwsze aktywności lokacyjne i organizacyjne mają miejsce wokół sęddeckiego dominium. Kolejne kroki kierowane były w stronę terenów bardziej oddalonych, a także wymagających większego zaangażowania i wytrwałości w działaniach lokacyjnych. W dodatku zakonnice swoją aktywność oparły o konkretny program przestrzenny, którego podstawą było prawo magdeburskie. Wydaje się także, że stosowana praktyka lokacyjna musiała zostać podparta wzorami wypracowanymi przez sęddeckie księżne – Kingę oraz Gryfinę⁸⁴, szczególnie że w wielu dokumentach widnieje odwołanie do wzorów zastosowanych przy lokacji Biegonic i Barcic. Niestety, w przypadku tych dwóch miejscowości nie zachowały się dokumenty charakteryzujące przeprowadzone lokacje⁸⁵. Stosowano jednak ten sam schemat, przejawiający się w podobnych sformułowaniach, informacjach o sądach, przywilejach dla sołtysów, składnikach nadań⁸⁶. Na obszarach kolonizowanych przez klaryski wolnizna wynosiła przeważnie od 16 do 20 lat, wyjątek stanowiła Krosna – jej osadnicy najpewniej nie zdążyli zagospodarować odpowiednio terenu, stąd klaryski zdecydowały się na powtórzenie lokacji⁸⁷. Pojawiające się różnice w przeprowadzonych lokacjach wynikały z obiektywnych czynników, takich jak wielkość zakładanych wsi, czy odmiennych warunków naturalnych⁸⁸.

⁸¹ Cz. Deptuła, 1992, 120–122.

⁸² Ibidem, s. 17.

⁸³ J. Rajman, 2018, s. 105; F. Kiryk, 2007b, s. 26–36.

⁸⁴ F. Kiryk, 1979, s. 119; KDM, t. 2, nr 482.

⁸⁵ KDM, t. 2, nr 525, 556, 560, 579, 601, 630.

⁸⁶ Cz. Deptuła, 1992, s. 42.

⁸⁷ A. Rutkowska-Płachcińska, 1961, s. 68; J. Laberschek, 1994, s. 151.

⁸⁸ Z. Kaczmarczyk, 1936, s. 189–190.

Lokacja na pograniczu nie wskazuje na nietypowe działania klarysek. Utwierdza nas jednak w przekonaniu o ich skuteczności, pomimo niesprzyjających odległości i trudnych warunków na pograniczu. Ponadto ujawnia pewien zamysł i plan władz klasztornych, który zapewne podyktowany był nie tylko wymiernymi korzyściami, ale także celami religijnymi. Specyficzna sytuacja, jaka wytworzyła się na Sądecczyźnie, nadaje aktywności klarysek wyjątkowy charakter. Zakonnice były bowiem spadkobierczyniami nie tylko samego majątku, ale także testamentu duchowego księżnej Kingi. Wspólnota klarysek bezspornie odgrywała przez długi czas ważną rolę na terenie pogranicza, regulując kwestie społeczne, gospodarcze oraz religijne.

Bibliografia

Wykaz skrótów

AKSs – Archiwum klarysek w Starym Sączu.

DLb. – J. Długosi, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis nunc primum e codice authographo editus*.

Jan Długosz, *Roczniki*, ks. 7–8. – *Jana Długosza Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, księga siódma, księga ósma 1241–1299*.

KDM – *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*.

PSB – *Polski Słownik Biograficzny*.

SHG – *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, V, cz. II, z. 3, opr. J. Kurtyka, J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, red. F. Sikory, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991; cz. II, z. 1, opr. J. Kurtyka, J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, red. F. Sikory, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994; z. 4, opr. J. Kurtyka, J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, red. F. Sikory, Kraków 1993; cz. IV, z. 1, opr. W. Bukowski, J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, A. Marzec, M. Wilamowski, M. Wolski, M. Zdanek, współpraca archeologiczna S. Kołodziejski, red. W. Bukowski, Kraków 2006.

Źródła rękopiśmienne

Archiwum klarysek w Starym Sączu: Gr /a -1, nr 3, s. 14, 24, 52.

Źródła drukowane

Jana Długosza Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, księga siódma, księga ósma 1241–1299, kom. red. Z. Kozłowska-Budkowa, przekł. J. Mrukówna, kom. i red. K. Pieradzka, Warszawa 1974 [reed. 2009].

J. Długosi, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis nunc primum e codice authographo editus*, wyd. A. Przeździecki, t. 3, Cracoviae 1864.

Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. 2, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1886.

Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. 3, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887

Vita et Miracula sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis, wyd. W. Kętrzyński, Monumenta Poloniae Historica, t. IV, Lwów 1884, s. 662–744.

Opracowania

- Barański M., 1992, *Dominium sądeckie. Od książęcego okręgu grodowego do majątku klasztoru sądeckiego*, Warszawa
- Balzer O., *Genealogia Piastów*, Kraków 1895
- Barciak A., 1992, *Czechy a ziemie południowej Polski w XII oraz w początkach XIV wieku. Polityczno-ideologiczne problemy ekspansji na ziemie południowej Polski*, Katowice.
- Barciak A., 2000, *Rola cystersów na Górnym Śląsku w średniowieczu*, [w:] *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej*, red. J. Dobosz, A.M. Wyrwa, Poznań, s. 679–687.
- Bazielich W., 1965, *Historie Starosądeckie. Szkice historyczne z dziejów miasta Starego Sącza i jego okolicy*, Kraków.
- Beňko J., *Osídlenie severného Spiša do polovice 14. storočia*, „Historické štúdie”, 16, 1970, s. 161–189.
- Cabalska M., 1979, *Pradzieje Starego Sącza i jego najbliższej okolicy*, [w:] *Historia Starego Sącza od czasów najdawniejszych do 1939 roku*, red. H. Barycz, Kraków, s. 10–43.
- Deptuła Cz., 1992, *Czorsztyń czyli Wronin. Studium z najstarszych dziejów osadnictwa na pograniczu polsko-węgierskim w rejonie Pienin*, Lublin.
- Deptuła Cz., 1997, *Nad rekonstrukcją dziejów regionu czorsztyńskiego w XIII i XIV wieku*, „Pieńiny – Przyroda i Człowiek”, 5, s. 21–35.
- Dziwik 2, 1957, *Sądeckczyzna wczesnośredniowieczna w świetle źródeł i dotychczasowego stanu badań*, „Rocznik Sądecki”, 3, s. 319–345.
- Dobosz J., A. M. Wyrwa, 1999, *Działalność gospodarza cystersów na ziemiach polskich – zarys problemu*, [w:] *Monasticon Cisterciense Poloniae*, t. 1: *Dzieje i kultura męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej od średniowiecza do czasów współczesnych*, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań, s. 189–212.
- Dryblak A.A., 2020, *Oryginalne czy wtórne? Fundacje klarysek małopolskich a ideał klariański u uch zarania*, [w:] *Oryginalność czy wtórność. Studia poświęcone polskiej kulturze politycznej i religijnej (X–XIII wiek)*, red. R. Michałowski, G. Pac, Warszawa, s. 654–724.
- Ferko P., (oprac.), 2006, *Kluszkowce: 700 lat istnienia: szkic historyczno-kulturowy wydany z okazji siedemsetnej rocznicy lokalizacji Kluszkowiec 1307–2007*, Kraków.
- First G., 2007, *Relacje kulturowe obszaru pogranicza (Sądeckczyzna – obwód stará Lublňa) w świetle badań archeologicznych*, „Rocznik Sądecki”, 35, s. 117–133.
- First G., 2009, *Wielokulturowa Sądeckczyzna – perspektywa archeologiczna*, „Zeszyty Sądecko-Spiskie”, 4, Nowy Sącz, s. 8–22.
- Gąsiorowska P., 2000, *Klaryski z Dynastii Piastów*, „Nasza Przeszłość”, 9, s. 119–134.
- Eadem, 2015, *Konwent klarysek krakowskich do końca XVIII wieku. Studium prozopograficzne*, Kraków.
- Halecki O., 1913, *Powołanie księcia Władysława opolskiego na tron krakowski w r. 1273*, „Kwartalnik Historyczny”, 27, s. 213–315.
- Jasiński K., 1997, *Ryksa Elżbieta – Bohemie et Polonie bis regina*, [w:] *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, Poznań, s. 269–280.

- Jop R., 2013, *Delimitacje Podolińca z Toporcem w XIII–XVIII wieku. Z dziejów kształtowania się granicy linearnej na Spiszu*, „Res Historica”, 35, s. 31–47.
- Kaczmarczyk Z., 1936, *Immunitet sądowy w dobrach Kościoła w Polsce do końca XIV wieku*, Poznań.
- Karczewski D., 2013, *Franciszkanie w monarchii Piastów i Jagiellonów w średniowieczu. Powstanie – rozwój – organizacja wewnętrzna*, Kraków.
- Kiryk F., 1979, *Zarys dziejów latyfundiów starosądeckiego*, [w:] *Historia Starego Sącza od czasów najdawniejszych do 1939 roku*, red. H. Barycz, Kraków, s. 116–163.
- Kiryk F., 1985, *Rozwój urbanizacji Małopolski w XIII–XVI w. Województwo krakowskie. Powiaty południowe*, Kraków.
- Kiryk F., 2000, *Sądecka Pani*, [w:] *Pani Sądecka. Aktualności Świętej Kingi*, red. J. Zimny, Sandomierz, s. 9–19.
- Kiryk F., 2007a, *Miasta Ziemi Sądeckiej w XIII–XVI wieku*, „Rocznik Sądecki”, 35, s. 25–116.
- Kiryk F., 2007b, *Przyczynki do dziejów zbrojnictwa-beskidnictwa na pograniczu polsko-słowackim w XV–XVIII wieku*, [w:] *Mity i rzeczywistość zbrojnictwa na pograniczu polsko-słowackim w historii, literaturze i kulturze*, red. M. Madejowa, A. Mlekodaj, M. Rak, Nowy Targ, s. 26–36.
- Kołodziejcki S., Siwek A., 1996, *Średniowieczne rezydencje obronne małopolskich Gryfitów. Uwagi do problematyki badawczej*, „Acta Universitatis Lodzianensis”. Folia Archeologica 20, s. 79–95.
- Kołodziejcki S., Siwek A., 2006, *Dziedzictwo kulturowe Pienin polskich*, „Pieniny – Przyroda i Człowiek”, 9, s. 157–174.
- Kowalska B., 2008, *Bolesław Wstydlivy i św. Kinga a ruch franciszkański*, [w:] *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*, red. K. Ożóg, K.T. Gałuszka, T.A. Zajchowska, Kraków, s. 97–112.
- Krasnowolski B., 2017, *Trzy Sącze – przekształcenie i sztuka*, „Małopolska” 19, s. 11–40.
- Krzyżostaniak H., 2014, *Trzynastowieczne święte kobiety kręgu franciszkańskiego Polski i Czech. Kształtowanie się i rozwój kultów w średniowieczu*, Poznań.
- Kumor B., 1986, *Fundacja Starosądeckiego klasztoru i parafie na Sądecczyźnie fundowane przez PP. Klaryski*, „Tarnowski Studia Teologiczne”, 10 (1), s. 157–174.
- Kwiatkowska-Kopka B., 1999, *Ludźmierz-Szczyrzyc*, [w:] *Monasticon Cisterciense Poloniae*, t. 2: *Katalog męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej*, red. A. Marek Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań, s. 218–229.
- Laberschek J., 1991, *Kamienica*, SGH, 5, cz. II, z. 3, s. 392–393.
- Laberschek J., 1994, *Krosna*, SGH, 5, cz. III, z. 1, s. 152–153.
- Laberschek J., 2006, *Maniowy*, SGH, 5, cz. IV, z. 1, s. 86–87.
- Lubaś W., 1969, *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego*, „Prace Onomastyczne” 9, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Marszałska J.M., Graczyk W., 2008, *Stan badań nad dziejami klasztoru cystersów w Szczyrzycu*, „Rocznik Sądecki”, 35, s. 19–27.
- Migrała L., 2016, *Stary Sącz w średniowieczu*, „Almanach Sądecki”, 25 (3–4), s. 3–17.
- Piszczkowska M., 1960–1961, *Gryfina*, PSB, IX, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 72–73.
- Pauk M.R., 2020 *Regnum in se divisum. Ku syntezie kultury politycznej Piastów doby dzielnicowej*, [w:] *Oryginalność czy wtórność. Studia poświęcone polskiej kulturze politycznej i religijnej (X–XIII wiek)*, red. R. Michałowski, G. Pac, Warszawa, s. 76–173.

- Pobóg-Lenartowicz A., 2009, *Z Opola do Sącza (Księżniczka opolska Agnieszka księżnią klasztoru klarysek w Starym Sączu)*, [w:] *Primum vivere deinde philosophari. O ludziach czynu w dziejach Europy Środkowej i wschodniej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Rzońcy z okazji siedemdziesiątych urodzin*, red. M. Białokura, A. Szczepaniak, Opole-Toruń, s. 40–47.
- Przybyłowicz O.M., 2011, *Spory klarysek starsądeckich o cło w epoce średniowiecza*, „Rocznik sądecki”, 39, s. 53–72.
- Przybyłowicz O.M., 2016, *Reguła zakonna jest wozem do nieba. Realia życia w klasztorach klarysek od XIII do końca XVI w. w Małopolsce, Wielkopolsce i na Śląsku*, Warszawa.
- Rajman J., 2016, *Cystersi na terenach, gdzie „bez rolników ziemia leżała lesista” Uwagi o działalności zakonu na tzw. pograniczach w Czechach, na Węgrzech i w Polsce (XII—XIII wiek)*, [w:] *Średniowiecze Polskie i Powszechne*, 8 (12), s. 167–195.
- Rajman J., 2018, *Średniowieczne pogranicze w Karpatach – refleksje nad informacjami Jana Długosza*, „Res Gestae. Czasopismo Historyczne”, 6, s. 85–112.
- Reształ M., 2013, *Ze studiów nad kulturą prawną kancelarii miejskiej. Późnośredniowiecznego Lublina*, [w:] *Coram iudicio. Studia z dziejów kultury prawnej w miastach późnośredniowiecznej Polski*, red. A. Bartoszewicz, Warszawa, s. 109–130.
- Rutkowska-Płachcińska A., 1961, *Sąddeczyzna w XII i XIV wieku. Przemiany gospodarcze i społeczne*, Wrocław.
- Rutkowski H., (red.), 2008, *Atlas historyczny Polski. Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku*, cz. 2 komentarze, indeksy, Warszawa.
- Sikora F., 1993, *Kluskowce*, [w:] SGH, 5 cz. II, z. 4, s. 556–558.
- Sroka S.A., 1999, *Agnieszka*, [w:] *Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków, s. 754.
- Sulimski F., Chlebowski, Walewski W., (red.), 1883, *Kluskowce* [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. IV, Warszawa, s. 170.
- Sułkowska D., 2006, *Za klauzurą. Starsądecki klasztor klarysek od założenia do współczesności*, Stary Sącz.
- Števík M., 2007, *Przegląd rozwoju osadnictwa oraz administracji publicznej średniowiecznego Spiszu*, „Zeszyty Sądecko-Spiskie”, 2, s. 36–37.
- Števík M., 2009a, *Kiedy i od kogo Kinga uzyskała Podoliniec z okolicami?* „Zeszyty Sądecko-Spiskie” 4, Nowy Sącz, s. 50–52.
- Števík M., 2009b, *O początkach wieloetniczności średniowiecznego Spiszu*, „Zeszyty Sądecko-Spiskie”, 4, Nowy Sącz, s. 38–49.
- Števík M., 2011, *K rozsahu donácie Ondreja III. spišskému prepoštovi na hornom Spiši v roku 1293*, „Zeszyty Sądecko-Spiskie”, 6, s. 10–14.
- Tetrycz-Puzio A., 2008, *Kika uwag o działalności politycznej księżnych krakowskich w okresie rozbitcia dzielnicowego*, „Res Historica”, 26, s. 9–29.
- Waluś M., 2012, *Św. Kinga, czyli o wolności kobiecej*, [w:] *Desperacja kobieca radykalizm duchowy? 800-lecie powołania św. Klary z Asyżu*, red. T. Paszkowska, R. Prejs OFMCA, Lublin.
- Wiatrowski L., 1959, *Z dziejów latyfundiów klasztoru klarysek ze Starego Sącza (XIII–XVIII wiek)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”, nr 131, Historia 2 (2), s. 93–182.
- Witkowska A., 1971, *Miracula Małopolskie XIII i XIV w.*, „Roczniki humanistyczne”, 19 (2), s. 29–161.

Zacharowski S., 1909, *Węgierskie i polskie osadnictwo Spiżu do połowy XIV w.*, Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydż. Historyczno-Filozoficzny, seria II, t. 52, Kraków s. 1–98.

Wróblewski S., 2016, *Rycerstwo Ziemi Sądeckiej w średniowieczu*, Kraków

Zakrzewski S., 1901, *Najdawniejsze dzieje klasztoru cystersów w Szczyrzycu (1238–1382). Przyczynek do dziejów osadnictwa na Podhalu*, Kraków.

Zientara B., 1981, *Działalność lokacyjna jako droga awansu społecznego w Europie Środkowej XII–XIV w.*, „Sobótka”, 1, s. 43–57.

Zientara B., 1975, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa.

Żmudzki P., 2000, *Studium podzielonego Królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa.

Žemlička J., 1986, *Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století*, Praha.